

Intimitat. La fragilitat d'un concepte en constant mutació

per JOAN MAYNÉ I AMAT i NÚRIA SADURNÍ I PUIGBÒ

La història de la roba interior està estretament vinculada a l'evolució de la moda i de les tendències estètiques, als avenços tecnològics i a l'aparició de nous teixits però, sobretot, està indissolublement lligada a la transformació de la societat i de les mentalitats. És difícil, per exemple, entendre la popularització de peces de roba íntima, com el sostenidor o les mitges, obviant l'important paper que hi tingué l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Resulta també imprescindible tenir en compte la revolució social i el canvi de valors que suposaren els moviments hippy, pacifista, feminista, gai... que visqué Occident a l'entorn del maig de 1968, per entendre el rebuig de les noves generacions a l'estètica tradicional i a l'ús de roba interior.

Una ullada ràpida a la història recent permet veure com l'aparició o la desaparició de les principals peces de roba íntima sempre han anat de la mà d'importants esdeveniments econòmics, polítics, socials i ideològics. I aquesta és, precisament, la premissa fonamental de què parteix l'exposició

Il·lustració de la revista espanyola *La Moda Elegante* (MB).

Publicitat del 1913 de la marca Dr. Rasurel (MB). La roba interior masculina tenia, bàsicament, una funció de protecció i higiene.

Intimitats. Roba interior del segle XIX al XXI produïda pel Museu de Badalona en col·laboració amb l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Una mostra, inaugurada el 26 de febrer del 2015 al Museu de Badalona, que fins al mes de desembre del 2017 itinerarà per diversos museus de la Xarxa de Museus Locals de la Diputació.

A l'exposició, la roba interior esdevé un pretext per aprofundir en l'evolució de la societat i d'allò que entenem per *intimitat*, un terme que sempre ha estat relacionat amb la indumentària íntima, ja que és la mateixa societat la que marca la fina línia que separa el que és privat i secret, del que pot compartir-se i exhibir-se sense perill de contravenir cap norma moral i cívica.

Des de la primera societat burgesa i capitalista dels inicis del segle XIX fins a l'actualitat, la mostra, estructurada en sis àmbits, ressegueix els grans esdeveniments que han contribuït a transformar la mentalitat de la nostra societat i de retruc també la indumentària íntima. I, sobretot, com s'ha transformat el concepte d'intimitat. Per a una senyora de començaments del segle XIX, el secret i la privadesa començava al turmell... De fet, ensenyar aquesta part del cos hauria estat una exhibició impúdica i un autèntic mal tràngol social. Una situació que ara ens sembla ridícula i desproporcionada i que no té res a veure amb el grau d'exhibicionisme que vivim al segle XXI, on mostrar parts del cos o exhibir la roba interior, ha esdevingut normal. D'altra banda, les diferents formes d'entendre la intimitat i els matisos locals i socials propis del tombant del segle XIX res tenen a veure amb el concepte globalitzat i homogeni que s'ha estès avui gràcies a les xarxes socials. Un canvi substancial de mentalitat que ha acabat reduint el camp de la intimitat fins pràcticament fer-lo desaparèixer. Què ha passat durant aquests dos segles? Quines raons justifiquen aquesta transformació tan radical de la forma d'entendre el que és íntim del que no ho és?

La intimitat encotillada de la societat burgesa

Fins fa relativament poc, la moda, ja fos exterior o interior, afectava exclusivament les dones. De fet, les grans transformacions de la indumentària íntima tenen molt a veure amb els canvis del paper social del gènere femení.

Els primers indicis de transformació cal buscar-los a finals del segle XVIII amb la revolució industrial. El paper principal en aquest nou model va correspondre a la burgesia que es convertí en la classe dirigent, amb la introducció de noves formes de govern —la democràcia parlamentària—, nous sistemes de producció, noves formes de lleure i, també, una nova forma de vestir. Es començà a desenvolupar una estricta etiqueta social que marcava les pautes del comportament i la indumentària adequada per a cada ocasió. Així, entre les classes benestants començà a popularitzar-se el costum de canviar-se de vestit al llarg del dia (vestits d'estar per casa, d'anar de visita, de passejar...) com una forma d'exhibició del propi prestigi.

Encara que la mentalitat de les noves elits es podria considerar progressista en molts aspectes, no ho era pel que fa al rol de la dona, que no tan sols veia restringit a la llar el seu àmbit d'actuació, sinó que assumia socialment, ella sola, tota la càrrega ornamental de la família, responsabilitat que, en l'antic règim, havien compartit homes i dones. Aquesta era la primera gran diferència respecte al model anterior. L'home burgès optà per una roba còmoda i funcional (pantalons llargs, calçotets i samarreta interior...) que li permetia treballar. La dona burgesa, en canvi, havia de destacar per la seva indumentària espectacular, luxosa, variada, cosa que equivalia a recarregada, incòmoda i poc pràctica. És

Retrat d'una dona amb mirinyac de l'any 1868. Museu de Badalona. Arxiu Josep Maria Cuyàs Tolosa.

l'època de crinolines, mirinyacs, polissons, enagos i, sobretot, de les cotilles, pedra angular de l'estètica femenina durant tot el segle XIX i principis del XX. Es desenvolupa un ampli repertori de roba interior destinada a protegir "la virtut" de les dones, a l'entorn de les quals es construeix el concepte d'intimitat.

Una altra característica del model burgès fou la capacitat de fer-se extensiu al gruix de la població, sobretot perquè era un sistema obert que no es basava en el llinatge, sinó en el talent i la capacitat de l'individu. Fins aleshores, els comportaments de les classes privilegiades eren exclusius dels seus membres. A partir d'aquell moment, i per primera vegada, el que es dictava com a norma no tan sols es podia sinó que s'havia d'imitar.

A partir de la segona meitat del segle XIX, la creixent industrialització, el naixement de la classe obrera assalariada, la incorporació de la dona a les fàbriques i l'augment de producció afavoriren aquesta popularització i propiciaren l'aparició d'un nou fenomen: el consum de masses. Tothom podia seguir l'estil de la burgesia ja que s'oferia a bon preu una àmplia gamma de productes, que es venia a botigues i grans magatzems. Una estètica —ara ja convertida en moda— que es difonia a partir de les revistes il·lustrades, que tothom —sobretot les dones— s'afanyava a seguir, malgrat les seves innegables incomoditats. Així, les dones que a la fàbrica vestien de forma còmoda, procuraran, tanmateix, seguir la moda en les aparicions públiques, tal com veiem en nombrosos retrats d'aquest període.

Tot i la progressiva desaparició dels mirinyacs i les crinolines, a l'entorn del 1900, la roba interior femenina continuava sent complexa i força incòmoda. Maniquí amb samarreta interior, cotilla, tapacotilles, calces femenines i mitges, que forma part de l'exposició *Intimitats. Roba interior del segle XIX al XXI* del Museu de Badalona.

Publicitat del sabó Persil per rentar mitges, de la dècada del 1920. Les mitges foren una de les peces interiors que més evolucionà després de la Primera Guerra Mundial, coincidint amb l'escurçament de les faldilles femenines.

Cartells de publicitat del sostenidor Kestos, dels anys trenta del segle xx. Aquesta marca americana fou la primera en utilitzar copes modelades per subjectar el pit, augmentar-lo i reafirmar-lo.

La intimitat al descobert del segle xx

Tot aquell vestuari íntim sobrecarregat desapareixerà quan ho faci també el model de dona estàtica i ornamental que representava. Caldrà, però, una profunda crisi, com la que generarà la Primera Guerra Mundial (1914-1918), perquè el canvi sigui possible. En absència dels homes, que havien marxat al front, les dones es van veure obligades a assumir unes majors responsabilitats, esdevingueren part activa de la societat i guanyaren una visibilitat que mai fins aleshores havien tingut. Les seves noves responsabilitats i el seu nou paper actiu, però, requerien una major comoditat. En aquest context no hi havia lloc per a les faldilles llargues, ni tampoc per a la cotilla. La peça que fins a aquell moment havia estat imprescindible per a qualsevol dona respectable, esdevingué una nosa que dificultava la llibertat de moviments i d'acció que reclamaven les dones en aquella nova etapa. Era, a més, una peça que s'havia de confeccionar amb materials, com l'acer, que s'havien convertit en imprescindibles. Així, el 1917, el govern americà va demanar a les dones que s'abstinguessin d'utilitzar cotilles per estalviar les reserves d'acer del país. La mesura fou un èxit: es van recollir de 28.000 tones de metall que es destinaren a la fabricació de material de guerra. S'obria d'aquesta forma una escletxa que moltes dones no van dubtar a aprofitar.

La desaparició de la cotilla anava molt més enllà d'un canvi estètic, suposava també un canvi d'actitud moral. Portar cotilla era sinònim de comportar-se de forma decent, en tant que la dona que la duia no podia ni vestir-se ni despullar-se sola. Amb l'expulsió de la cotilla del seu guarda-roba interior, la dona no tan sols recuperava mobilitat, sinó també el domini del propi cos. Aquests importants canvis es reflectiren, lògicament, en la roba interior femenina. En el cas dels homes, caldrà esperar encara molts anys perquè comencin a trontollar les bases sobre les quals s'assentava l'estereotip masculí.

En els anys posteriors, serà majoritàriament la dona la que veurà créixer o disminuir el seu grau de llibertat en funció del context social, polític o econòmic, i amb ell veurà com es modifica el grau de control sobre el seu cos i

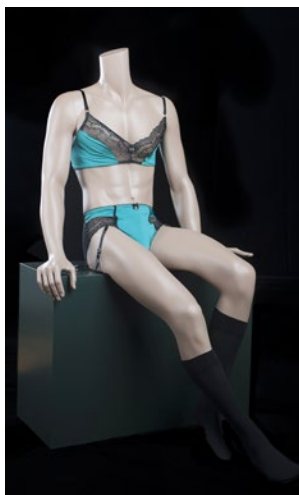
► A l'Espanya del franquisme es va potenciar novament la costura com a part de la formació de les futures mestresses de casa. Grup de noies que anaven a aprendre a cosir a ca la Teresina, del carrer de Cadis, de Badalona a l'entorn del 1950. Museu de Badalona. Arxiu d'imatges. Fons l'Abans. Col·lecció família Vives Ribó.

► Il·lustració de Peter Driben de l'any 1953 titulada *First Mate*.

Manifestació per a la defensa dels drets dels homosexuals a Nova York, 1976. Fotògraf: Warren K. Leffler. Biblioteca del Congrés dels Estats Units.

Maniquí masculí que tanca l'exposició *Intimitats. Roba interior del segle XIX al XXI*. En els darrers anys els homes han entrat de ple en el món de la moda íntima que ara ofereix una àmplia gama de propostes per al públic masculí, fins i tot conjunts de llenceria, amb sostenidors o bodies.

el seu aspecte. Per exemple, mentre als Estats Units es potencia un nou model de dona més sensual i erotitzada, que es veurà potenciada gràcies al cinema i al naixement de l'*star system*, a l'Estat espanyol, passa tot al contrari. Durant 40 anys, el franquisme, en virtut d'una doctrina masclista i profundament conservadora inspirada pel nacionalcatolicisme, condemna les dones a l'àmbit domèstic, les aparta del món laboral, de l'ensenyament o de l'oci, i les sotmet a una rígida observança moral que condicionarà tant el seu comportament com la seva indumentària. Es fa evident que la roba íntima és el mirall del seu entorn directe. També passa avui dia: en aquest cas però, la norma és la màxima tolerància i l'absoluta permissivitat, les reticències morals s'han amagat sota la catifa, però han aparegut uns interessos més poderosos i força més lucratius, com són el consumisme i el culte a la pròpia imatge corporal.

El món masculí, que havia evolucionat molt poc pel que fa a l'ús de la roba interior, més enllà de veure com s'anaven escurçant els calçotets i desapareixia la roba de cos sencer, va viure una important transformació a partir de la dècada dels seixanta. El context de revolta i de reivindicació (dret a l'objecció de consciència, a la llibertat sexual...), del qual participen sobretot els col·lectius homosexuals, canvia l'estereotip masculí, i a partir d'aquell moment l'home participa del món de les *intimitats*. Així, pot fugir del paper on la societat el té encasellat i guanya una llibertat d'acció que també es reflecteix en el tipus de roba interior que utilitza, que ja no cal que sigui només funcional. L'home guanya, doncs, el dret a la diferència, però queda, com la dona, atrapat en l'esclavitud consumista de la qual ja no podrà fugir.

La moda és capaç, no tan sols d'aprofitar les idees que arriben del carrer per transformar-les en models, sinó també de subvertir definitivament els escrúpols masculins de formar-ne part, tal com evidencia el creixement dels seguidors dels seus dictàmens sota l'impacte de la globalització: homes i dones de totes les edats, llocs i condicions, disposats a exhibir, vendre o amagar la seva intimitat al so de la música que marquin les tendències i els mitjans de relació social. ●